

Nasilje nad političarkama u Srbiji: žene u politici na tromeđi roda, moći i političke kulture

KRATKI IZVEŠTAJ

**Nasilje nad
političarkama
u Srbiji:
žene u politici
na tromeđi
roda, moći i
političke kulture**

KRATKI IZVEŠTAJ

Beograd, april 2021.

Nasilje nad političarkama u Srbiji:

žene u politici na tromeđi roda, moći i političke kulture

KRATKI IZVEŠTAJ

Autorke:

Marija Babović

Smiljana Milinkov

Marija Srdić

Biljana Stepanov

Izradu ovog izveštaja podržala je Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), dok je Misija OEBS-a u Srbiji podržala njegovo objavljivanje. Stavovi izrečeni u izveštaju pripadaju isključivo autorkama i ne predstavljaju nužno zvanični stav ODIHR-a i Misije OEBS-a u Srbiji.

I. Problem nasilja nad političarkama

Rodno zasnovano nasilje nad političarkama temelji se na nejednakim odnosima moći žena i muškaraca. Ono se razlikuje od drugih oblika nasilja nad ženama, koji nastoje da ostanu skriveni, po tome što se često odvija pred očima javnosti, čime kolektivno obeshrabruje uključivanje žena u politiku i njihovo učestvovanje u odlučivanju o važnim društvenim pitanjima i uslovima života svojih sugrađanki i sugrađana. Na ovaj način rodno zasnovano nasilje nad političarkama produbljuje šire društvene probleme nasilja nad ženama i nejednakosti u društvu.

Nasilje nad političarkama je veoma složeno zato što počiva na trostrukoj osnovi: rod-nim nejednakostima (koje su utemeljene u nejednakoj moći žena i muškaraca), poli-tičkim nejednakostima (nejednakostima različitih političkih partija i pokreta), i poli-tičkoj kulturi. Ovu političku kulturu poslednjih godina u Srbiji karakteriše sve veća prisutnost rod-nih stereotipa, seksizma, mizoginije i govora mržnje, što pogoduje pora-stu nasilja nad političarkama.

Veoma je važno istraživati, pratiti nasilje nad političarkama kako bi se ukazalo na štetan uticaj koji ono ima ne samo na individualne žene i njihovo blagostanje već i na opštu motivaciju žena da se aktivno uključe u politički život. Na osnovu tih saznanja potrebno je formulisati mere koje će omogućiti da se takvo nasilje spreči, suzbije i sankcioniše.

II. Oblici nasilja nad političarkama

Nalazi istraživanja sprovedenog 2020. godine ukazuju da su u Srbiji prisutni različiti oblici nasilja nad političarkama, koji se mogu grupisati u tri kategorije: **strukturno, kulturno i direktno nasilje.**

1. Strukturno nasilje

Strukturno nasilje je utemeljeno u društvenim strukturama koje odlikuju nejednakosti, nasuprot direktnom nasilju, koje se najčešće percipira kroz neke forme ponašanja. Ono se manifestuje kroz nejednake šanse, ograničen pristup određenim resursima ili pozicijama za pojedine akttere, i reprodukuje se putem postojećih institucija, normi i praksi.

- » **Segregacija dužnosti i eksploatacija rada žena u strankama.** Stranke iz kojih dolaze ispitanice (pojedine su promenile i više stranaka) izrazito su centralizovane, o najvažnijim pitanjima, uključujući i napredovanje, odlučuju partijski lideri, postoji jasna segregacija u dužnostima žena i muškaraca, koja se ispoljava tako što se ženama dodeljuju pomoćne, administrativne dužnosti, dok se položaji na kojima se donose odluke najčešće dodeljuju muškarcima. Pored toga, žene se eksploatišu kroz prekomerni volonterski rad ili obavljanje poslova koji se smatraju „ženskim dužnostima“ (organizovanje kateringa, kuvanje kafe, vođenje beleški i sl.).
- » **Nejednaka raspodela položaja unutar političkih stranaka i barijere u napredovanju žena na više položaje u stranci ili na državne funkcije.** U raspodeli pozicija žene često prolaze lošije jednostavno zato što imaju manje unutarpartijske moći, koja je povezana sa njihovom inače manjom moći – usled slabijeg ekonomskog položaja, slabije socijalne umreženosti (koja za političku participaciju predstavlja važan oblik kapitala), odnosno umreženosti u one društvene krugove i miljee koje partijski

moćnici percipiraju kao važan resurs i koji omogućuje unutarstranačku promociju. Kandidovanje i izbor žena za određene funkcije često se odvija u uskim krugovima partijskih lidera, na koje žene nemaju uticaj, pa se one instrumentalizuju čak i prilikom ostvarivanja zakonom predviđenih kvota.

- » **Trgovina mandatima žena** bez njihovog znanja i učešća još je jedan oblik strukturnog nasilja, pošto žene nemaju uticaja na to koje će pozicije zauzimati, odnosno njihovo legitimno pravo da obavljaju određene funkcije im se oduzima u unutarstranačkim ili međustranačkim procesima cenjkanja.
- » **Marginalizovanje i izbacivanje žena iz stranaka.** Iskustva političarki pokazuju da kada žene pokažu autonomiju i integritet, ostvare veću moć ili viši položaj nego što bi se to moglo očekivati prema tradicionalnim podelama uloga, često bivaju marginalizovane unutar stranke, pa čak i izbačene iz nje.

„Istrgovali su mojim mandatom jer su shvatili da iza mene ne stoji niko jak i velik.“

Bivša poslanica NSS

„Prvi šok je bio što sam se ja pojavila u Skupštini Srbije. Od mene se ništa nije očekivalo sem da budem fikus. Tačno se sećam kada sam trebala da imam prvi govor, XX (predsednik stranke, prim. aut.) je pojeo moje vreme, posle sam plakala. Kada si žena, moraš mnogo više da radiš... To je strašno zamorno.“

Narodna poslanica

„Uvek mi je bilo teže u odnosu na kolege. Uvek sam morala više da radim, da se dokazujem, nametnut mi je bio tutor koji će me nadgledati i proveravati... Ja spadam u onu najmanju grupu stranačkih aktivista, koji mnogo rade za stranku. Meni je stranka bila 24 sata život... Kada mi je pokazala da nema više mesta za mene (isključena je iz stranke, prim. aut.), to mi je bilo strahovito... Sve što sam dobila od stranke ja sam zaradila, ništa nisam dobila na protekciju.“

Bivša poslanica NSS

2. Kulturno nasilje

Kulturno nasilje obuhvata one aspekte kulture, simboličke sfere, poput ideologije, religije, jezika, umetnosti, nauke, koji se mogu upotrebiti da bi se opravdalo, legitimisalo direktno ili strukturno nasilje. Ni direktno ni strukturno nasilje se ne mogu održavati bez kulturnih normi i vrednosti koje ih legitimišu.

Brojni su načini na koje se vrši kulturno nasilje nad ženama. Ono je nekad deo direktnog interpersonalnog psihičkog nasilja, koje se ispoljava kroz verbalne napade, etiketiranje, omalovažavanje, diskreditaciju političarki, a nekada se manifestuje kroz više generalizovane diskurse i sadržaje obeležene seksizmom i mizoginijom u medijima.

- » **Upotreba rodnih stereotipa, seksizma, mizoginije u direktnom interpersonalnom nasilju nad ženama. Ova vrsta nasilja** najčešće se ispoljava putem upotrebe pejorativnih izraza, seksističkih i mizoginih etiketa, kojima se ispitanice klasifikuju u neke kategorije koje uz rodne odrednice nose i druga značenja, poput starosti, etničke pripadnosti, različitih vrsta sposobnosti i sl. Jedna od funkcija simboličkog nasilja jeste da pokaže ženi koja se bavi politikom da svojim delima, stavovima, obrascima ponašanja „ispada“ iz uloge koju bi žena trebalo da ima. Cilj ovoga je da se žena omalovaži i da se kod nje podstakne osećaj neadekvatnosti, manje vrednosti.

„Kučka, 'kučketina', 'kurva'... mnogo tih koji se odnose na seksualni život, da sam 'nedojobana'. Bili su ti plakati po XX (ime grada, prim. aut.) što su govorili da sam nemoralna. Komentare da sam glupa i da sam tu samo zbog kvote nisam imala, ali znam da mnogo koleginica to trpi. I to da sam ustaša.“

Bivša poslanica NSS

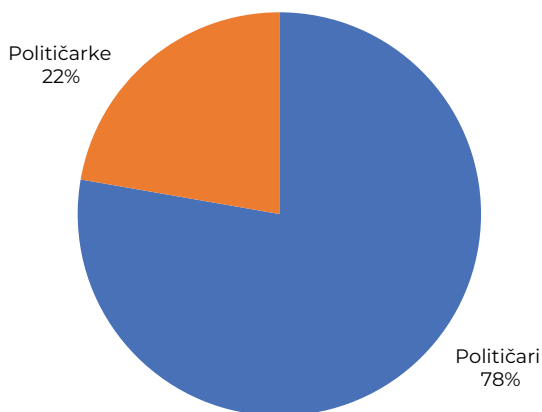
„Dve su stvari koje idu ka ženama. Jedna je da je, izvinite na izrazu, kurva, prostitutka, radodajka. A to nije moglo da ide na moju adresu zato što sam ja starija žena. Ali to se odnosi na mlađe žene, to ide negde do 50. godine. Posle 50. si baba, glupača, nedoj..., željna

one stvari. Ovo za glupost i tako to može i muškarcu, a niko muškarcu neće da kaže da je ćurka, ćuran. A ženi sa guštom kažu da je ćurka.

Bivša poslanica NSS

- » **Širenje kulture seksizma i mizoginije, reprodukovanje nasilnog političkog diskursa u medijima.** Medijska analiza sprovedena u okviru ovog istraživanja pokazuje da su političarke marginalizovane u odnosu na političare. One su manje zastupljene u medijima, a političarke sa pokrajinskog i lokalnog nivoa su potpuno nevidljive. Medijski sadržaji obiluju seksizmom, mizoginijom, govorom mržnje. Mediji prate stavove i rečnik ključnih političara u zemlji i na tome zasnivaju i svoje izveštavanje o političarkama.
- » **Mnoge političarke prihvatanjem potčinjenih uloga i same doprinose kulturnom nasilju nad sobom.** Njihove javne nastupe karakteriše nedostatak autonomije i integriteta – one često reprodukuju političke agende lidera, izražavaju potčinjenost kolegama čak i kada im nisu hijerarhijski podređene u partiji ili na državnoj funkciji.

Rodna zastupljenost u tekstovima

3. Direktno nasilje

Političarke doživljavaju različite oblike direktnog nasilja: psihičko, seksualno uznemiravanje, ponekad i fizičko, a dešavali su se i teški oblici proganjanja. To nasilje se nekada dešava u neposrednom kontaktu, a nekada preko digitalnih medija ili drugih posrednika.

Psihičko nasilje koje su doživele ispitanice ispoljava se na više načina: kao zastrašivanje, omalovažavanje, verbalno vređanje, pretnje, ucenjivanje ili diskreditacija u javnosti. U svakom obliku ono ima za cilj da umanjí moć ispitanica, njihovo samopouzdanje, integritet, i da ih diskredituje u javnosti, čime se umanjuje ne samo njihov ugled već i kredibilitet, legitimitet. Ovo nasilje se koristi u napadu na žene iz protivničkih stranaka sa ciljem da se diskredituju kao politički oponenti one, kao i njihove stranke, ali se koristi i u napadu na žene iz iste stranke kada se u njima vidi konkurencija ili pretnja ustaljenim stranačkim praksama i odnosima.

„Bilo je neprijatnih situacija verbalnog nasilja. Jasno možeš da vidiš kada je neko ljut na tebe i tvog kolegu, kako drugačije više i pokazuje bes ženi, a kako muškarcu. To je ono što je iskustvo žena političarki, što su iskusile na različitim sastancima. Verbalno nasilje mogu da podelim na tri vrste. Vikanje, koje je jako ružno. Omalovažavanje, koje je najzastupljenije, i treće je ignorisanje. Ovo su poslovi koje možeš ti da radiš kao žensko, a ovo su poslovi za muškarce, oni će to znati.“

Bivša poslanica Skupštine APV

Seksualno uznemiravanje predstavlja različite oblike neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa svrhom da se povredi dostojanstvo žene, kao i da se stvori zastrašujuća, neprijateljska, degradirajuća atmosfera. Ono se često visoko toleriše i deo je svakodnevnog ophođenja prema ženama.

„Od verbalnog nasilja sa porukama seksualnog sadržaja od političara visokog nivoa iz drugih stranaka... na službenom putu da pokuca kolega na vrata hotelske sobe sa flašom vina i dve čaše... do toga da sam imala skoro fizički obračun sa kolegom iz druge stranke koji je usred hodnika na ulazu u Skupštinu počeo da me 'vata. Ovo sa drugim kolegom, što

mi je pokucao na vrata, mi je bilo strašnije. Ovog kolegu u Skupštini sam mogla nekako da hendlujem, svako sedi u svom sektoru, to ti toliko ne smeta. Ovaj drugi je postao dosta bitna ličnost, nisam znala kako to da hendlujem, jer neke stvari sam morala sa njim da rešavam i dopisivala sam se sa njim. Prestalo je kada je bila neka neprijatna poruka seksualne sadržine.“

Narodna poslanica

Fizičko nasilje prema političarkama relativno se retko dešava, ali nije odsutno. Iskustva političarki iz istraživanja odnose se na sukobe sa obezbeđenjem određenih institucija koje sprečava ulaz ili prolaz, gađanje predmetima ili prisustvo fizičkim obračunima muških članova protivničkih stranaka tokom usijane atmosfere predizborne kampanje.

„... Imala sam jedan fizički napad kolege na mene. Na vrhuncu ili početku kraja. U mojoj kancelariji, gađana sam predmetom. Ovo me je uplašilo, jer nikad pre nisam bila izložena fizičkom nasilju. Strah mi je bio prvi osećaj, bio je parališući. I kasnije sam osećala nelagodu u njegovom prisustvu iako se nikad nije ponovila više ta situacija. Dok ne iskušiš lično, ne možeš da razumeš druge osobe u tim situacijama. On se meni posle izvinjavao, pravdao se da sam ga naravno ja izvela iz takta.“

Bivša poslanica u Skupštini APV

Proganjanje je najteži oblik nasilja, koje traje kontinuirano u dužem periodu, u kome se koriste različite vrste psihičke torture, putem različitih kanala, od neposredne verbalne i gotovo fizičke agresije („opkolili su me“), upotrebe sredstava kulturnog nasilja, uz sadržaje koji predstavljaju ekstremne primere mizoginije i seksizma, pa do govora mržnje. Proganjanje se nekad dešava skriveno od javnosti, a nekada pred očima javnosti, uz značajnu ulogu medija. Kada se odvija skriveno od javnosti, ono podseća na uhođenje, i cilj je da se žrtva oseti nebezbedno.

„Situacija sa XX (lider druge stranke, prim. aut.) i svim XX (pripadnicima te stranke, prim. aut.) u Skupštini. Trajalo je kontinuirano dve godine. Što u skupštinskoj sali, što na hodnicima, foajeima, WC-ima. Proganjala me je grupa ljudi sa XX na čelu,

koji su me na najgori mogući način vređali, nekada čak i očešali ramenom u prolazu, pratili me u WC-u. U jednom momentu su me okružili u skupštinskoj sali, uzimali mi papire sa stola i pisali po njima... U jednom momentu je prešlo na otvoreno pozivanje na nasilje. Posebno što je u jednom momentu bila moja cela porodica uvučena u to, koja je cela označena kao 'poznata ustaška porodica'.. To su sve ljudi čije reči nose težinu i ja nisam mogla znati da li će zbog toga neka budala na ulici da napadne mog oca kao 'poznatog ustašu' jer je to XX rekao. Te stvari su me uplašile u bezbednosnom smislu, ali ipak ne toliko da ja prestanem da pričam o tome... Imala sam nekoliko nepoznatih ljudi koji su mi pisali pisma vrlo teška za čitanje. Svaki dan mi je jedno vreme, recimo, stizalo isto pismo. Onda me je neko 2–3 godine maltretirao preko telefona. Znao je da me zove po 10 puta u roku od sat vremena. Jednom mi je poslao poruku: 'Ispred sam.'"

Bivša poslanica NSS

Digitalno nasilje i mediji kao sredstvo direktnog nasilja. Digitalno nasilje zapravo predstavlja psihičko nasilje ili proganjanje koje se dešava putem digitalnih medija, društvenih mreža, internet-portala. Pojedini mediji predstavljaju sredstva preko kojih se upravo sprovodi proganjanje pojedinih političarki. Ispitanice najčešće u tom kontekstu spominju tabloidne medije, pojedine medije čija je uređivačka politika pod snažnom kontrolom stranaka, te različite internet-portale koji su kontrolisani od strane pojedinih političkih krugova. Društvene mreže takođe predstavljaju važan kanal komunikacije koji se koristi u svrhu proganjanja i psihičkog zlostavljanja pojedinih ispitanica.

„Ako se proganjanjem smatra proganjanje po društvenim mrežama od strane botova, a to je organizovano proganjanje, onda da... u zavisnosti od toga u kojoj sam fazi bila političkog delovanja. Ako sam bila u XX (prvoj stranci u kojoj je započela političku karijeru, prim. aut.)... bila sam proganjana od strane botova XX (protivničke stranke, prim. aut.). Kad sam izašla iz XX (prve stranke u kojoj je započela političku karijeru, prim. aut.), proganjali su me botovi iz te stranke zato što je to narušilo koncept, odnosno finansijsku konstrukciju u tom trenutku, i plan je bio razotkriven do sitnih detalja lidera političke organizacije, onda je on te botove usmerio na mene. U trenutku kada nismo hteli da pristanemo u nekoj fazi organizovanja XX (nove političke formacije, prim. aut.),

znam da su me proganjali botovi iz XX (stranke koja je učestvovala u pregovorima o novoj formaciji, prim. aut.). U zavisnosti od toga kad se šta dešavalo, tako sam i imala različita iskustva sa botovima na društvenim mrežama.“

Bivša poslanica NSS

Ko su počinioci nasilja?

Galerija počinitelja je vrlo raznolika. Ona uključuje partijske kolege, nadređene u partijskim strukturama ili na državnim funkcijama, partijske lidere, političke protivnike, lica iz drugih oblasti javnog delovanja, poput urednika, novinara, koji koriste medije kao sredstvo za nasilje nad konkretnim političarkama. Nekada su počinioci pojedinci, a nekada grupe, ili čak političke stranke.

„Pa ne mogu izdvojiti nikoga konkretnog (kao počinioca u periodu kada je bila izložena snažnim medijskim napadima, prim. aut.), već celokupna XX stranka. Isto tako sam sigurna da ti ljudi sami za sebe znaju da ja uopšte nisam to sve što pričaju, već se to od njih traži u stranci i oni to samo tako izvršavaju. Čak su mi to lično i rekli... Nemaju oni baš neko veliko političko iskustvo i njima je prosto rečeno da se to tako radi, a oni samo slušaju.“

Bivša odbornica u Skupštini grada

Mnogi mediji su instrumentalizovani od strane političara, a medijska analiza to pokazuje u analizi nekoliko slučajeva gde se jasno vidi da mediji menjaju odnos prema konkretnoj političarki onako kako odnos menjaju i visoki politički lideri. U nasilje nad političarkama uključuju se i građani i građanke kroz komentare u medijima, na portalima ili društvenim mrežama. Počinioci jesu najčešće muškarci u ovim različitim ulogama, ali neretko se dešava da to budu i žene.

III. Zaštita i borba protiv nasilja nad političarkama

1. Institucionalni mehanizmi zaštite

Zaštita proističe iz obaveza koje je Srbija prihvatila ratifikovanjem ključnih međunarodnih konvencija i drugih pravnih instrumenata i politika, uključujući:

- » **Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) – Opštu preporuku 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama** – podnet Četvrti periodični izveštaj 2017. godine.
- » **Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici** (Istanbulska konvencija). Od posebnog je značaja član 5, u kome se kaže da će se „članice uzdržati od učešća u bilo kakvom činu nasilja nad ženama i obezbediti da državni organi, zvaničnici, službenici, ustanove i drugi akteri koji nastupaju u ime države postupaju u skladu sa ovom obavezom“. Prvi izveštaj prema ovoj konvenciji podnet je 2018. godine.
- » **Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju** – podnet nacionalni izveštaj povodom 25 godina od usvajanja 2019. godine.
- » **Rezoluciju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 „Žene, mir i bezbednost“**, koja unapređuje zaštitu žena od nasilja u uslovima konflikata i podstiče njihovo učešće u političkom odlučivanju i mirovnim procesima – drugi nacionalni akcioni plan kojim se sprovodi istekao je 2020. godine.

Ipak, zakonski okvir i politike ne pružaju osnov za adekvatnu zaštitu političarki kao specifične grupe od nasilja, koje, kao što smo videli, može imati vrlo različite forme, koje nisu uvek dovoljno prepoznate u pravnim normama.

Krovni zakonski okvir zabrane diskriminacije i uspostavljanja rodne ravnopravnosti utemeljen je u Zakonu o zabrani diskriminacije¹ i Zakonu o ravnopravnosti polova², ali oba zakona je potrebno unaprediti (zameniti) i međusobno uskladiti, na šta godinama ukazuje domaća stručna javnost, ženske organizacije, a kako su preporučili i CEDAW komitet i GREVIO.

Zakon o sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici odnosi se, kako mu naziv kaže, isključivo na partnersko nasilje i nasilje u porodici, a *Krivični zakon* obuhvata različite oblike rodno zasnovanog nasilja, ali još uvek nije u potpunosti usklađen sa Istanbulskom konvencijom. Posebne pravne norme kojima bi se od rodno zasnovanog nasilja zaštitile žene koje obavljaju različite javne uloge, poput političarki, novinarki, stručnjakinja, naučnica – ne postoje, niti je takva zaštita prepoznata u politikama rodne ravnopravnosti. Pored toga, u vreme izrade ovog izveštaja *Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost* je istekla, a nova nije usvojena, dok se na *Strategiju za sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja* čeka već pet godina.

Na osnovu iskustava političarki može se zaključiti da postojeći mehanizmi zaštite nisu adekvatni – institucionalna zaštita je neodgovarajuća, bilo zbog toga što zakoni i propisi ne omogućavaju jasno identifikovanje onih oblika nasilja koji ne spadaju u fizičko i seksualno, bilo zbog slabe primene propisa koji već pružaju neku zaštitu.

Unutarstranački mehanizmi zaštite od rodno zasnovanog nasilja ne postoje, i kao i u ostalim slučajevima, šta će se desiti sa nečijom žalbom ili tužbom, to zavisi od odluke partijskog lidera, ili u najboljem slučaju užeg rukovodstva. Političke stranke ispitanica ili nemaju specifične politike rodne ravnopravnosti, ili se one usvajaju samo formalno, bez efektivnog sprovođenja, bar u domenu nasilja nad ženama.

Mehanizmi zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Narodnoj skupštini Srbije ne postoje, kao ni u **pokrajinskoj i lokalnim skupštinama**. Poslovnici o radu skupština koji bi mogli pružiti osnovnu zaštitu ne primenjuju se adekvatno. Na primer, poslovnik Narodne skupštine Srbije definiše kako

1 *Sl. glasnik RS* br. 22/2009.

2 *Sl. glasnik RS* br. 104/2009.

poslanici treba da se ponašaju jedni prema drugima, a u parlamentu se i dalje odvijaju svakojake vrste verbalnog nasilja. Kako je istaklo više ispitanica, primena poslovnika zavisi od toga ko predsedava zasedanjem, i kao i u slučaju partijskog reagovanja, to otvara vrata voluntarističkom reagovanju osoba koje inače po slovu zakona treba da čuvaju institucionalne procedure najvišeg zakonodavnog tela u državi.

Ispitanice su podelile različita iskustva vezana za prijavljivanje nasilja **policiji, tužilaštvu**, pokretanje građanskih parnica i rad sudova. U više slučajeva od toga su odustajale; ponekad su to činile i po savetu advokata, koji su procenili da su zbog odustajanja svedoka šanse za uspeh male. Ispitanica koja je bila izložena višegodišnjem proganjanju od strane lidera protivničke stranke i njegovih saradnika podnela je i krivičnu tužbu i građansku parnicu, i oba procesa su još uvek u toku. Ona je ukazala na problem sporosti procesa kada su optuženi narodni poslanici, zbog poslaničkog imuniteta.

U više slučajeva ispitanice su potražile pomoć **nezavisnih mehanizama**, ali ni to nije dalo rezultate. Prema iskazima ispitanica, predstavnici ovih tela ukazali su da nemaju na raspolaganju efikasne instrumente, naročito kada se nasilje dešava preko medija.

2. Mehanizmi solidarnosti i podrške

Mehanizmi solidarnosti su slabi. Kada je u pitanju nasilje koje prema političarki vrše pripadnici protivničkih političkih stranaka, može se pronaći zaštita u svojoj stranci, ali ukoliko stranka i stane u zaštitu svoje članice koja je bila izložena nasilju, to ne znači da isto takvo ili još gore nasilje stranka neće počiniti prema ženi iz druge stranke, ili čak iz svoje stranke ukoliko ona pokaže nelojalnost prema rukovodstvu. Stoga se o stranačkoj zaštiti teško može govoriti kao pouzdanom mehanizmu protiv nasilja i diskriminacije žena u politici.

Ispitanice su u nekoliko slučajeva potražile zaštitu ili se angažovale da pruže zaštitu kolegicama kroz **Žensku parlamentarnu mrežu**, ali se i tu pojavio niz problema, uslovljen nedovoljno definisanim procedurama odlučivanja, ali i sukobima između principa rodne solidarnosti i partijske lojalnosti.

„E, sad, što se tiče Ženske parlamentarne mreže, tu moram da kažem da žene imaju dve lojalnosti, jedna je prema svojoj stranci, druga je prema rodu. Kad se sudare stranačka i rodna lojalnost, ova rodna lojalnost uvek izađe pokisla. Stranačka uvek dominira, tako da one, koliko god sam ja videla na licima nekih da im je krivo što se ne reaguje, ali ipak nisu smele da reaguju zato što XX stranci je prosto ono što XX (lider stranke, prim. aut.) govori... Tako da... nisu smele.“

Bivša poslanica NSS

3. Mehanizmi samozaštite

Ispitanice ili nastoje da se izbore protiv nasilja same, ili informacije o tome dele sa najbližim osobama, porodicom, prijateljima ili najbližim kolegama odnosno koleginicama. Ovakve strategije često nisu uspešne i dovode do niza neželjenih posledica. Neke političarke izložene nasilju povlače se, imaju emocionalne probleme i strahuju za članove porodice. Druge pak postaju borbenije i spremnije da se otvoreno sukobe sa počiniocima, ne prihvatajući ulogu žrtve.

„Nije me pokolebalo u tome što govorim, naprotiv, učvrstilo je sve moje stavove. Naravno da se ne osećas prijatno, posebno jer je to u jednom momentu prešlo na otvoreno pozivanje na nasilje.“

Bivša poslanica NSS

„Ušle smo u hol, na šta su oni (obezbeđenje lokalne skupštine, prim. aut.) mene malo gurali i stajali ispred nas u kadar. Tako da nije išlo dalje od guranja. Iskreno da ti kažem, ja sam se nekako nadala da će preći u nešto više od guranja. Bila sam spremna na to. Tada sam shvatila koliko je besa u meni nakupljeno od tog višegodišnjeg nasilja.“

Bivša odbornica u Skupštini grada

„Kod mene je to bukvalno imalo veze sa strukturom ličnosti. Za ostale je ta izloženost medijskim uvredama bila previše, i često su se privrgavali zahtevima koji su stavljeni pred

njih. Kod mene, sa druge strane, je to budilo još veću potrebu da se borim i oduprem. Da me nisu „drndali“ preko tog portala, ja ne bih napisala tekst za XX (novine, prim. aut.) koji me je zapravo probio u širu javnost. Praktično sam koristila XX (novine, prim. aut.) kao odbrambeni mehanizam ili neki ventil. Što te XX (pripadnici jedne stranke, prim. aut.) više napadaju, to bolje radiš svoj posao.“

Bivša odbornica u Skupštini grada

Međutim, prisutnost nasilja u političkog sferi je tolika da čak i u najtežim slučajevima nasilja, kada ono dugo traje, dolazi do izvesnog „navikavanja“ na nasilje, „normalizacije“ nasilja, jer ispitanice prestaju da percipiraju elemente tog nasilja, a i ono prestaje da proizvodi željene posledice. Nažalost, takva „normalizacija“ nasilja ne deluje podsticajno na izgradnju mehanizama za suzbijanje i sprečavanje nasilja, iako osobama koje su takvom nasilju izložene pomaže da istraju bez dalje viktimizacije i traumatizacije.

„Veliki problem je normalizacija te bahatosti i bezobraznosti, ne samo u Skupštini nego i generalno u društvu. Kada je politika u pitanju, smatra se potpuno normalnim da budeš toliko izložen napadima i kritici. Ne samo kritici za to što radiš već sveukupnoj kritici. Tvog izgleda, porodice itd.“

Bivša odbornica u Skupštini grada

4. Potreba za rešenjima

„Gledaju je (ženu u politici, prim. aut.) kao da pokušava da im preuzme deo moći. Jer u politici je moć.“

Bivša poslanica NSS

„Ja mislim da je u svemu tome strah određenih muškaraca od jakih, uticajnih žena. Strah od toga da ćemo im mi žene uzeti te pozicije moći. Kako vreme odmiče, čini mi se da su žene sposobnije da se nose sa političkim životom od muškaraca.“

„To je stav o ženama uopšte. Kod nas žene u politici doživljavaju kao ukras, kao fiksus... Žena ne sme da bude samosvojna, da bude autentična, i to je u politici, to se u politici ne prašta.“

Bivša poslanica NSS

Postoji opšti utisak među ispitanicama da je poslednjih godina nasilje nad političarkama u porastu, i one ga povezuju sa povećanim učešćem žena u politici i nagovestajima rodne redistribucije moći u sferi političkog odlučivanja. Uprkos povećanom broju žena u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, mehanizmi kandidovanja i promocije nisu se suštinski promenili, to jest ostali su centralizovani, autoritarni, klijentelistički i nepotistički. Pojedine ispitanice sa veoma dugom političkom karijerom ukazuju da uprkos povećanju broja žena u politici situacija nije promenjena – žene ne dobijaju ključne političke pozicije, a i ako se na njima i nađu, one sprovode odluke koje su doneli politički lideri.

„Mislim da je demokratizacija društva ključna, jer ne možete vi to čak ni jednim poslovnikom da rešavate. Prosto mora da se uspostavi jedna demokratska kultura govora i ophođenja, kultura sučeljavanja stavova koja se prima mirno i gde se vi borite argumentima, a ne uvredama, a ne lažima, a ne izmišljanjima, a šta ste vi a ko je ovaj itd. To je suština. Naše društvo je duboko nedemokratsko.“

Bivša poslanica NSS

„... javni govor je vulgarizovan do kraja, sve je dozvoljeno, sve je uprošćeno. Svako svakom može da se obrati na najbanalniji način. Moraće da se podvuče crta, pa sve ispočetka. Mora da postoji volja države da se uhvati ukoštac sa takvim oblikom nasilja.“

Bivša poslanica u Skupštini APV

„Mislim da je pomanjkanje političke kulture u Srbiji uzrok svih vrsta nasilja, a da se to najviše iskali na onim pojedincima i pojedinkama koje su percipirane kao slabije. Opšta atmosfera uzavrele bitke za reč i javni prostor, koja je posledica nemanja slobode medija i mogućnosti da se igde išta kaže i da bude javno praćeno, dovela je skupštinske sale do ključalosti.“

Bivša poslanica u Skupštini APV

Dakle promene u brojevima nisu dovele do promena u rodnim odnosima moći u politici. Žene na najvišim pozicijama sprovode političke agende političkih lidera, a često i reprodukuju hegemonu maskulinu političku kulturu, koju odlikuju agresivni diskursi, diskreditovanje političkih protivnika umesto otvaranje dijaloga o važnim pitanjima, promovisanje političke kulture klijentelizma utemeljene na lojalnosti, umesto saradnja i solidarnost, koje se često smatraju više ženskim stilom političkog vođstva.

IV. Preporuke

- » **Podizanje svesti o obavezi „dužne prilježnosti“ državnih funkcionera i organa u sprečavanju nasilja nad ženama.**
Potrebno je podizati svest svih političara, a posebno onih koji zauzimaju položaje u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na lokalnom, pokrajinskom i nacionalnom nivou, o principu dužne prilježnosti, koji je definisan Istanbulskom konvencijom, što znači da ne smeju da učestvuju ni u kakvom činu nasilja nad ženama i da treba da osiguraju da se državne vlasti, službenici, institucije i drugi akteri koji deluju u ime države ponašaju u skladu sa ovim principom.
- » **Sprovođenje principa „dužne prilježnosti“ unapređivanjem podzakonskih akata i institucionalnih pravilnika.** Sprečavanje i sankcionisanje nasilja nad političarkama treba da bude regulisano ili posebnim propisima u okviru poslovnika skupština na svim nivoima ili kao deo postojećih poslovnika.
- » **Zabrana svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući seksizam i mizoginiju, treba da bude deo Kodeksa ponašanja članova Narodne skupštine Srbije.**
U sadašnjoj verziji Kodeks ponašanja narodnih poslanika ne reguliše na odgovarajući način zabranu seksizma, mizoginije niti drugih oblika rodno zasnovanog nasilja nad političarkama, uključujući i direktne oblike nasilja, poput verbalnog, seksualnog uznemiravanja, ali i indirektne, poput digitalnog nasilja, korišćenja medija za nasilne kampanje protiv političarki. Veoma je važno precizno i na adekvatan način definisati pravne norme u ovom aspektu i efektivno ih primenjivati. Istovremeno, potrebno je učiniti jezik Kodeksa rodno osetljivim.
- » **Nezavisno praćenje i izveštavanje o nasilju nad političarkama treba da bude podržano, naročito nadzor organizacija civilnog društva nad zakonodavnim i izvršnim vlastima na svim nivoima.** Zasada postoji samo nekoliko

inicijativa redovnog praćenja rada Skupštine, i to na nacionalnom nivou, ali ove inicijative nisu fokusirane na nasilje nad političarkama. Bilo bi potrebno da međunarodni donatori podrže redovno praćenje rodno zasnovanog nasilja nad političarkama, koje bi mogle sprovesti feminističke i ženske organizacije civilnog društva ili mreže ovih organizacija. Zasada praćenje i reagovanje zavisi od kapaciteta ovih organizacija i uglavnom je povremenog karaktera, centrirano oko težih slučajeva nasilja nad političarkama.

- » **Etički kodeks novinara treba takođe da sadrži specifične odredbe o rodno zasnovanom nasilju, uključujući i specifično nasilje nad političarkama i ženama na javnim položajima.** U sadašnjoj verziji ovaj kodeks ne sadrži odredbe koje bi predstavljale odgovarajuću osnovu za unapređivanje standarda za izveštavanje o ženama na javnim položajima ili političarkama, mada ni unapređivanje Kodeksa neće omogućiti promenu stanja u medijima, koji se ni sada ne pridržavaju standarda definisanih ovim kodeksom. Takođe, potrebno je jezik kodeksa učiniti rodno osetljivim.
- » **Savet za štampu i Regulatorno telo za elektronske medije treba da imaju odgovorniju ulogu u sankcionisanju medija koji doprinose rodno zasnovanom nasilju nad ženama i političarkama posebno.** To treba da obuhvati i medijske sadržaje koji predstavljaju direktne napade na političarke, ali i sadržaje koji generalizovano propagiraju seksizam i mizoginiju, doprinoseći opštem povećanju nasilja nad ženama.

Ovaj kratki izveštaj nastao je na osnovu istraživanja o nasilju nad političarkama koje je krajem 2020. godine sprovela grupa stručnjakinja uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji i ODIHR-a, sa ciljem da steknu uvid u najvažnije obrasce i karakteristike nasilja nad ženama u politici i sagledaju u kojoj meri mediji doprinose takvom nasilju. Istraživanje je sprovedeno kroz dve komponente: kroz kvalitativno eksplorativno istraživanje iskustava devet žena iz sedam različitih političkih stranaka, koje su zauzimale ili sada zauzimaju položaje u skupštinama opština ili gradova, pokrajinskom parlamentu ili Narodnoj skupštini Srbije, kao i kroz istraživanje medijskih sadržaja o ženama na političkim funkcijama.

